

СТАНОВЛЕННЯ ГРАФІЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ЯК КОМПЛЕКСНОЇ НАУКИ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

У статті простежено передумови виникнення та етапи становлення графічної лінгвістики як комплексної науки про письмо, а також визначено її найменшу конститутивну одиницю – графему. Висвітлено зміст понять письмо, графіка, графеміка, графетика. Установлено, що графічна лінгвістика, як "парасольковий" термін, охоплює суміжні наукові напрями, що мають спільний об'єкт дослідження – письмо, однак різняться своїм предметом дослідження. Акцентовано увагу на доцільності виокремлення окремого мовного рівня – графічного, та особливостях прояву і функціонування його конститuentів у постмодерністському художньому тексті. Ключові слова: письмо, графічна лінгвістика, графіка, графеміка, графетика, графема, графічний мовний рівень.

The article highlights prerequisites for the formation and evolution of graphic linguistics as a separate science whose object is script and whose smallest constituent unit is the grapheme. It also elucidates the contents of such notions as graphics, graphemics, and graphetics. Special attention is accorded to the fact that graphic linguistics is an umbrella term which encompasses adjacent linguistic sciences all of which share the common object of investigation (script) but differ in their subjects of investigation. The article focuses on the formation of the graphic level and its constituent units functioning in postmodern text formation. Key words: script, graphic linguistics, graphics, graphemics, graphetics, graphic language level.

Завдяки тотальній комп'ютеризації та модернізації поліграфічних пристроїв нового графічного оформлення набуває постмодерністське текстотворення художнього тексту [5]. Це знаходить свій вияв у плюралістичності його змісту та особливому графіко- зображальному оформленні (графічні засоби зорової виразності друкованого художнього тексту, шрифти, види набору, засоби сегментації тексту, інтонаційно-пунктуаційні засоби вражальності). У результаті такої візуалізації не лише буквено-словесні, але й будь-які інші

_____ Розділ I. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць I

графічні знаки стають композиційними одиницями зображення [цит. за пр.: 33, с. 276–277], віддзеркалюючи "нову графічну свідомість" [33], за якої постмодерністський художній текст твориться не послідовністю вербальних знаків, а просторовим графічним вирішенням. У цьому зв'язку особливої актуальності набувають дослідження графічних особливостей сучасних художніх текстів різних жанрів (О. Бабелюк [5], Н. Большакова [9], І. Вашуніна [10], О. Вялікова [12], А. Сизенко [30], Д. Суховей [33], Р.Б. Каллахан [35], Д. Лоу [49], С. Маклауд [50], К.Е.Молеті [51], Р.

Уоллер [56] та ін.) у рамках нової науки про письмо – графічної лінгвістики. Той факт, що графічна лінгвістика, як і суміжні з нею наукові напрями, перебувають на шляху свого становлення, зумовлює необхідність детальних лінгвістичних розвідок, а отже й актуальність нашого дослідження. Мета статті – простежити становлення графічної лінгвістики як нового наукового напрямку у сучасній лінгвопоетиці шляхом систематизації та узагальнення теоретичного матеріалу з цієї проблематики. Завдання: уточнити зміст поняття "письмо"; – дослідити формування графічного рівня організації системи письма; – визначити лінгвістичний статус графічної лінгвістики як науки та встановити її найменшу конститутивну одиницю; – з'ясувати зміст понять "графіка", "графеміка", "графетика"; – виявити розбіжності між графічною лінгвістикою та суміжними з нею галузями мовознавчого знання. Питання про те, що мову слід вивчати як систему знаків, порушив швейцарський лінгвіст Фердинанд де Соссюр, основоположник структуралістського підходу до вивчення мови. Науковець зауважував, що мова і письмо є знаковими системами, однак уважав письмо вторинним стосовно мови, оскільки мету останнього складає лише відображення мови: "Мова таки має <...> усну традицію незалежну від письма" [цит. за пр.: 40, р. 46]. Ця теза співзвучна з твердженням Аристотеля про те, що "вимовлені слова виступають символами розумової діяльності, а написані слова слугують символами слів, що вимовляються" [цит. за пр.: 40, 16a]. Підтримуючи ідею щодо вторинності письма, Ф. де Соссюр називав його не "вбранням", а "маскою усного мовлення" [цит. за пр.: 40, р. 51], а Жан Жак Руссо вбачав у письмі загрозу розвитку усного мовлення і вважав, що воно спотворює усне мовлення і є нічим іншим, аніж "представленням" останнього [цит. за пр.: 40, р. 36]. Наведені тези свідчать про те, що письмо вважали недостойним бути об'єктом лінгвістичних досліджень, аргументуючи це наступним чином: "...дивно, що визначенню подоби надають більшої ваги, аніж власне об'єкту" [там само]. Сьогодні особливої актуальності набувають ті лінгвістичні дослідження, котрі фокусують увагу саме на писемному мовленні. Вони, безперечно, заслуговують окремого статусу в рамках сучасних мовознавчих студій. Також актуальними стають питання про взаємозв'язок письма й усного мовлення, співвідношення графічного та фонетичного рівнів мови [12; 14; 15; 21; 22; 32; 34; 36; 40; 54; 56]. У найбільш загальному сенсі письмо розуміють як засіб фіксації та передачі думок за допомогою письмових знаків, літер та графічних символів [7, с. 240]. З погляду семіотики його визначають як особливу знакову діяльність [1, с. 40–41], тобто як штучно створену систему графічних знаків з метою передачі мовленнєвої інформації [16, с. 169]. У річищі комунікативної лінгвістики письмо трактують як систему графічних знаків, які використовують члени певного соціуму в комунікації з метою досягнення взаєморозуміння та обміну даними, причому вибір графічних знаків (як вербальних, так і невербальних) залежить від мети комунікативного акту [25, с. 40]. Також слід виокремити дифузний підхід до трактування письма, за якого його розглядають і як процес (власне написання), і як продукт/результат процесу письма, тобто готовий текст [38, с. 257]. З погляду візуального сприйняття письмо може бути рукописним, машинописним, друкованим, електронним [там само, с. 257]. У рамках стилістики його розглядають як засіб вираження думок людини, що

реалізується на різних мовних рівнях (фонографічному, морфологічному, лексичному, синтаксичному та текстовому) [4; 23; 26]. Аналітичний огляд сучасних наукових здобутків у царині лінгвістики дозволяє зробити висновок, що письмо, головним чином, трактують як засіб фіксації та передачі думок, проте залежно від ракурсу дослідження, його дефініції набувають нових відтінків. Усталений погляд мовознавців на письмо лише як на засіб фіксації усного мовлення за допомогою графічних символів унеможлиблює вирішення проблем, що стосуються природи графічних символів, системних зв'язків між ними, а також їх впливу на свідомість людини. І. О. Бодуен де Куртене справедливо зауважує, що письмо не можна ототожнювати з усним мовленням хоча б тому, що не усі люди письменні [8, с. 244]. Більше того, не усілякий набір фонем є словом, хоча як окремі звуки і звукові комплекси, так і окремі слова породжують певні асоціації [там само, с. 242–249]. З огляду на те, що графеми, як "фізичні накреслення" [там само, с. 209] не переходять автоматично у звукові явища, то усне мовлення і письмо є неспільномірними величинами. Саме тому у сучасних лінгвістичних дослідженнях письмо уже не вважають другорядним чи менш вартим наукових розвідок, аніж усне мовлення [6; 36; 40; 56], адже саме письмо фіксує величезну кількість не лише вербальних (буквених/літерних), але й невербальних (небуквених/нелітерних) графічних знаків. Єдиний фактор, що пов'язує усне мовлення та письмо, – це зв'язок між ними на психічному рівні [8, с. 210]. Зауважимо, що виокремлення письма як окремого об'єкта лінгвістичних досліджень ускладнюється також неоднозначністю трактування як рівнів мови, так і критеріїв їх визначення. Найчастіше виділяють чотири основних рівні мовної структури: фонологічний, морфологічний, лексичний та синтаксичний, котрим властиві ієрархічні відношення [19, с. 34]. Інша класифікація рівнів мови охоплює такі мовні рівні, як фонологічний, фонеморфологічний, морфемний, синтагматичний, лексичний та метасеміотичний (рівень стилістики), причому основною рисою такої ієрархії є те, що "у напрямку від нижчих до вищих одиниць [...] зростає кількість конститутивних одиниць рівня, збільшується архітектонічна складність цих одиниць, зростає складність їх парадигматичних та синтагматичних зв'язків, зростає ступінь їх варіативності" [24, с. 49]. У лінгвістиці тексту пропонують виокремлювати ще один найвищий рівень мовної структури – текстуальний, найнижчою одиницею котрого є текст [28]. Труднощі у виокремленні мовних рівнів зумовлені вибором самої сукупності одиниць, що можуть слугувати об'єктивною основою для виділення певного мовного рівня, а такі одиниці є різноманітними у різних мовах. Цей підхід ускладнює класифікацію мовних рівнів, оскільки залежить від рівня аналізу мовного матеріалу. Саме тому рівень мови слід визначати як сукупність однорідних одиниць, що не мають ієрархічних відношень між собою, але реалізують усі свої парадигматичні та синтагматичні відношення. Причому одиниці одного мовного рівня якісно відрізняються від одиниць іншого рівня, з котрими вони мають лише ієрархічні, а не синтагматичні чи парадигматичні стосунки [31, с. 7–15]. За такого тлумачення поняття "мовний рівень" висновуємо, що письмо переважає над усним мовленням, оскільки має, по-перше, систему власних знаків (графем), по-друге, слугує засобом комунікації для людей розмежованих як у часі, так і просторі. Це дозволяє виокремити графічний рівень організації системи письма, як такий, що має власні одиниці і власну структуру [29, с. 116]. Тому сучасні лінгвістичні розвідки у площині графічної лінгвістики мають на меті позбутись "білих плям" у дослідженні графічної системи письма, а також простежити виникнення та становлення її окремих напрямів. Оновленого трактування письмо набуває завдяки популяризації ідей постструктуралізму (постмодернізму)

спочатку у царині філософії, а згодом у лінгвістиці, основоположниками якого були Р. Барт та Ж. Дерріда. Письмо у постмодернізмі уже розглядають не як об'єкт графіки (предметне, вузлове, піктографічне, ідеографічне, ієрогліфічне, складове чи алфавітне письмо), а як особливий стиль художнього тексту, у якому важливу роль відіграють численні графічні засоби і прийоми. Саме у постмодернізмі

Розділ I. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць I

21

письмо ототожнюють з текстом, котрий становить "єдину конкретну даність, що базується на [...] різноманітних культурних ремінісценціях", існує незалежно від автора і постулює нескінченну гру знаків та інтертекстуальну гру різноманітних запозичень, цитат і кліше [5, с. 5]. Р. Барт фокусує увагу на тому, що постструктуралістське (постмодерністське) письмо (текст) є безладним, незосередженим, неструктурованим, багатозначним [6]; воно є "наукою про мовну насолоду" [там само, с. 462–518]. Р. Барт веде мову про особливий тип друкованого тексту, який, з одного боку, є канонічним, а з іншого – рухомим та нестійким і призводить до "смерті мови" [там само, с. 465]. Лише такий текст, що втілює компроміс між цими двома формами письма, приносить задоволення, оскільки твориться в певному часовому просторі [там само]. Тому у постмодерністському художньому тексті використовуються різноманітні графічні засоби (шрифт, капіталізація, підкреслення тощо), що не лише маркують певні одиниці мовлення (букви, склади, слова, словосполучення, речення, абзаци), але й визначають нові гібридні форми тексту. Йдеться про творення нової "графічної комунікації" [36, с. 8], яка має свої власні правила лексикології та граматики, що відрізняються від тих, котрі існують у будь-якому варіанті усного мовлення, і якими ці користувачі послуговуються або на яких ця система первинно базувалась. Група текстів, що виявляють згадані схожі правила, можуть небезпідставно бути визначені як письмо [там само]. Ж. Дерріда висуває власну теорію про письмо, за якої слова набувають певного значення саме у тексті, коли написане слово не завжди може означати те ж саме, що й вимовлене слово. Успереч поглядам Аристотеля, Ж.-Ж. Руссо та Ф. де Соссюра про усне мовлення як "знак знаків" [40, с. 30] гаслом нової теорії Ж. Дерріда стає теза: "Немає нічого поза текстом" [там само, с. 158], під якою автор має на увазі, що лише контекст визначає зміст написаного і є невід'ємною складовою тексту, тобто вторить постулату Р. Барта про творення письма у межах конкретного тексту "тут і зараз" [6]. Згодом Ж. Дерріда обґрунтовує думку про те, що наука про писемне мовлення має мати об'єкт дослідження та найменші конститутивні одиниці так само, як і усне мовлення, бо інакше письмо завжди буде лише "фонетичним", тобто зовнішнім відображенням мови і "мисленневих звуків" (thought-sounds) [40, с. 31], й оперуватиме уже відомими змістовими складовими, у формуванні яких воно не відіграє жодної ролі. Усе це вказує на вагомість саме тих лінгвістичних досліджень, що ставлять за мету вивчення "природного порядку взаємовідношень між лінгвістичними та графічними знаками" [там само, с. 35], тобто природного зв'язку між позначеним (the signified) або концептом з його фонетичним позначуванням (the phonetic signifier). Графічне зображення слова є перманентним, тому точніше відображає цілісність мови крізь призму часу, аніж звук. Незважаючи на те, що графічний знак вважають "уявною одиницею" (fictitious unity) [там само], зовнішній зв'язок писемного мовлення набагато легше охопити, аніж природній внутрішній звуковий зв'язок.

Таким чином, викладені вище ідеї Р. Барта та Ж. Дерріда про писемне мовлення як таке, що не лише візуалізує усне мовлення, але й має власні конститутивні одиниці, поклали початок новій галузі лінгвістики, яку у зарубіжних працях називають граматологія, фонічна або епіграфічна лінгвістика (І. Гельб [13; 41; 42], Ж. Дерріда [40], Р. Кросланд [36], М. Кюстер [48], Г. Ульмер [54; 55], та ін.), а у вітчизняних дослідженнях – графічна лінгвістика (Т. О. Амірова [1–3], Г. Г. Крючков [20], Л. В. Сидельникова [29] та ін.). У 1952 р. І. Гельб впроваджує термін "граматологія", яким позначає наукове вивчення письмових систем, а також типологію письмових систем, аналіз їх структурних особливостей та співвідношення між усним та писемним мовленням [42]. Згодом з'являється термін "графологія" (за аналогом з фонологією); пізніше запропоновано терміни "фонеміка" (phonemics) або "фонематика" (phonematics), але, оскільки вони не знаходять підтримки серед лінгвістів, то на позначення "вимови на письмі" (language-dependent pronunciation) впроваджено терміни "графеміка" (graphemics) чи "графематика" (graphematics) [44]. Розбіжності між останніми розглянемо згодом.

ЛІНГВІСТИКА. Випуск ХІХ

22

Ж. Дерріда запозичує термін граматологія, проте надає йому нового значення, вбачаючи у граматології науку майбутнього про "свавілля знаку", "про письмо до усного мовлення і у ньому" [40, с. 51]; науку, що має мати власний об'єкт дослідження, оскільки охоплює широке поле лінгвістичної діяльності. Г. Ульмер проводить власні спостереження у векторі вище згаданих напрацювань, рухаючись від історичного аспекту граматології до філософського, що згодом реалізується у понятті "прикладна граматологія" [54]. Науковець також впроваджує термін "електронне письмо" (electrasy) [55], яким позначає такий вид письма, що передбачає оволодіння певними навичками та знаряддями, необхідними для використання повного комунікативного потенціалу нових електронних носіїв інформації, як от: мультимедіа, гіпермедіа, соціальне програмне забезпечення та віртуальні світи. Сьогодні електронне письмо так само пов'язане з цифровими медіа засобами, як традиційне письмо з друкуванням. Тому саме прикладна граматологія покликана вивчати вплив цифрових технологій на письмо [там само]. М. В. Кюстер позиціонує граматологію як науку, що вивчає взаємодію між письмом та зовнішнім сприйняттям довколишнього світу [48], поєднавши тлумачення граматології за Ж. Дерріда та І. Гельбом. Таким чином, граматологію як науку про писемні системи можна трактувати у розширеному та звуженому значенні, що і зумовлює дві дефініції цього феномена. У широкому сенсі під граматологією/графічною лінгвістикою мають на увазі вивчення особливостей писемного мовлення, а також його впливу на філософію, релігію, науку, управління та інші суспільні галузі знань [43]. У вузькому сенсі графічну лінгвістику трактують як науку, що вивчає типологію писемних систем, аналіз їх структурних особливостей, а також взаємозв'язок усного та писемного мовлення [37]. Однак, як згадувалось вище, в царині графічної лінгвістики з'ясування потребують дискусійні питання як щодо коректності застосування її ключових термінів, так і визначення статусу графіки, графеміки, графетики як окремих наук [2; 14; 15; 20; 29; 32; 36; 37; 42] та предмета їх дослідження як основи такого розмежування. З одного боку, синонімія термінів "графіка" – "графеміка", "графеміка" – "графетика" спричинена дискусіями щодо визначення мовних рівнів

організації системи письма, а тому лінгвісти не завжди однакові у визначенні семантичного обсягу цих термінів. З іншого – спільність для вказаних наукових напрямів об'єкта дослідження (письма) та найменшої контрастивної одиниці (графема) ускладнює їх ідентифікацію як окремих наук. Спробуємо проаналізувати причини цих термінологічних труднощів. Складність визначення поняття "графіка" полягає у його поліаспектності. Терміном "графіка" позначають: засіб "передачі на письмі звуків та слів певної мови без дотримання її норм" [29, с. 118]; зв'язки окремих графем або їх комбінацій зі звуковими, фонологічно значущими одиницями мови (фонемами, складами і т. д.) [2; 20, с. 1]; розділ мовознавства про "системи письмових або друкованих знаків, літер" [11]; спосіб запису звуків або слів без урахування норм або системи мови [цит. за пр.: 29, с. 27] на підставі того, що графічна система є другорядною стосовно мови і зумовлена як фонічною системою мови, так й іншими підсистемами [там само]. Графіку також визначають як науковий напрям про абстрактні графічні елементи, які безпосередньо чи опосередковано співвідносні з фонемами з рахуванням не лише плану вираження, але й плану змісту [32]. Щоб чітко визначити лінгвістичний статус графіки як науки, слід, у першу чергу, виокремити три рівні організації письма: алфавіт, графіку та орфографію [8, с. 221]. За такої організації письма графіку визначають як зв'язок письмово-візуальних елементів з вимовно-слуховими відповідниками, не беручи до уваги морфологічні та семасіологічні зв'язки [там само, с. 221]. Іншими словами, графіка вивчає позначення звуків на письмі за допомогою алфавіту. Однак, окрім неоднозначного трактування графіки як науки, тривають суперечки і щодо функціонального навантаження її базової одиниці – графема. Одні учені сходяться на тому, що графема – найменша неподільна одиниця писемного мовлення, котра передає певну

Розділ I. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць I

23

фонему [8, с. 227]. Проте існує протилежна думка, за якої графему не вважають репрезентантом фонем на письмі, мотивуючи це тим, що "одна фонема може мати на письмі послідовну низку графем і навпаки – одна графема може відповідати кільком фонемам" [20, с. 3], наприклад, графема *ou*, *u*, *oo* в англійській мові можуть передавати одну і ту ж фонему [u]: *route* [rut], *flute* [flut], *spooky* [spuki] і навпаки – одні і ті ж графема можуть мати різні звукові відповідники: *bow* [bə] – *bow* [ba] тощо. Отже, різні графема виконують смислорозрізнювальну/контрастивну функцію. Саме ці розбіжності, на нашу думку, ускладнюють визначення статусу графіки як окремої галузі мовознавства загалом і окремих суміжних з нею наукових напрямів, таких як графеміка і графетика зокрема, які мають спільний об'єкт дослідження (письмо), проте вивчають різні його аспекти, тобто різняться предметом дослідження. У західній лінгвістиці послуговуються терміном "графеміка", маючи на увазі "галузь лінгвістики, що вивчає письмові системи" [47, с. 66]. Очевидно, таке визначення графеміки ототожнюється з іншим терміном "граматологія" [37; 40; 42], дефініції якого обґрунтовані вище, а тому можна стверджувати, що одне й теж поняття позначають різними термінами. Такі термінологічні неточності зумовлені суттєвими розбіжностями у поглядах науковців, у першу чергу, на статус графема. Якщо графему розглядають лише як відповідник фонем, то писемне і усне мовлення повністю ототожнюють, автоматично об'єднуючи такі галузі мовознавства як графіка та графеміка. Як аргументовано вище, ми дотримуємось тієї позиції, що

писемне мовлення має свій власний інвентар конститутивних одиниць – графем, серед яких чисельними є не тільки лінгвістичні, але й паралінгвістичні одиниці, що не мають відповідників серед фонем, наприклад «> <-> <4> <§> тощо [38, с. 257]. Саме тому ми підтримуємо думку тих лінгвістів, які позиціонують графеміку як окремий розділ графічної лінгвістики, що заслуговує на статус самостійної лінгвістичної науки [3; 15; 20; 29; 32], оскільки вивчає функції графічних одиниць писемного мовлення та їх системні зв'язки. За таких умов у межах графеміки з огляду на семіотичну природу різномірних графічних засобів виділяють такі її окремі напрями, як субграфеміка та параграфеміка. У межах останньої виокремлюють супраграфеміку, синграфеміку та топографеміку як окремі її галузі. Розглянемо їх детальніше. Предмет дослідження субграфеміки складають початкові форми писемності (предметна писемність, вузликова писемність), а також піктографії та ідеографії [29, с. 75– 92; 27]. Предметом дослідження параграфеміки слугують супровідні властивості письма [17; 34] на графічному мовному рівні та функції невербальних засобів передачі та вираження інформації у письмовому тексті (як рукописному, так і друкованому) [17, с. 61; 34]. До семіотичних одиниць параграфеміки відносять цифри, символи, графіки, схеми, фотографії, таблиці, знаки пунктуації у вузькому розумінні. Завдяки такому широкому спектру семіотичних одиниць, з одного боку, дискусійним залишається виділення параграфеміки в окремий розділ саме лінгвістичної науки, а з іншого – ускладнюється визначення чітких принципів їх класифікації, а також виявлення закономірностей їх використання у тексті [там само]. Предметом супраграфеміки виступають буквені графічні знаки (наприклад, шрифтове виділення). Синграфеміка має на меті вивчати небуквені графічні знаки (наприклад, знаки пунктуації) [22]; топографеміка досліджує варіації площинної синтагматики тексту [33]. Термін метаграфеміка є вузьким концептуальним терміном, що застосовується у межах конкретного дослідження певної семіотичної системи і об'єднує супраграфемні, синграфемні та топографемні засоби [17, с. 61; 33]. З огляду на вище сказане, висновуємо, що графіка вивчає співвідношення графічних елементів та звучання у той час як графеміка здійснює системно-функціональний аналіз письма. Поряд з графікою та графемікою у зарубіжних лінгвістичних дослідженнях [38; 45; 47] застосовують терміни графетика і графологія. Проаналізуємо їх детальніше. Під графетикою розуміють галузь лінгвістики, що зосереджена на вивченні форми графічних знаків та їх фізичних властивостей, що використовуються у рукописному чи

ЛІНГВІСТИКА. Випуск ХІХ

24

друкованому варіантах [47]. Графетику визначають і як галузь лінгвістики, що вивчає способи утворення, передачі та сприйняття письмових символів [38, с. 257], а також як галузь лінгвістики, що займається аналізом фізичних властивостей форм (графів), що використовуються на письмі [45]. Вона є аналогом фонетики, тобто графетика співвідноситься з писемною мовою так само, як фонетика з усним мовленням. Графетика поділяється на візуальну та механічну, що відповідно співвідносні зі слуховою та артикуляторною фонетикою. Предметом дослідження графетики є як рукописний, так і друкований варіанти писемної мови [там само]. Однак на відміну від фонетики, що оперує достатньою методологічною базою для опису властивостей звуків усного мовлення, графетика на сучасному етапі її розвитку не має достатнього арсеналу класифікації графічних

властивостей письма, здебільшого з огляду на суб'єктивність такої класифікації [38, с. 257]. У її площині також вивчають специфічні властивості письма (колір, розмір рукописного чи друкованого письма, розташування у просторі). Оскільки графетика вивчає матеріальні/фізичні властивості графем, то до її складу відносять палеографію, типографію та графологію [45]. Палеографія (з грецької: *ἡλικιός*, "старий" та *ὑράφειν* "писати") – наука, що вивчає стародавні форми письма [52]. Вона займається вивченням практики дешифрування, прочитання та датування історичних манускриптів, а також вивченням культурної спадщини письмен, включаючи методи написання книг та історію виникнення кімнат для переписування рукописів у середньовічних монастирях. Типографія (з грецької: *τύπος* – форма; *ὑράφη* – письмо) – мистецтво і техніка шрифтового розташування з метою візуалізації мовлення [53]. Типографія вивчає дизайн і просторове розташування тексту; форму, розмір (кегель) і тип шрифту; шрифтові виділення, повторення і підкреслення; таблиці, графіки, схеми, фотографії, діаграми, ілюстрації; символи; аббревіатури, акроніми; кольори та їх комунікативне навантаження, зокрема й у міжкультурній комунікації; геометричні візерунки та форми. Графологію визначають як галузь знань, що досліджує мінімальні контрастивні одиниці візуального мовлення – графеми або графемні знаки так само, як фонологія, що вивчає структуру звукового складу мови (мовленнєві одиниці та засоби) і їхнє функціонування в мовній системі [37]. Таке визначення є надто широким і дає підстави ототожнювати графологію з графемікою. Ми поділяємо думку тих лінгвістів, які вважають, що вивченням організації графічних одиниць та їх системними зв'язками займається графеміка [1; 20; 29]. Графологія має на меті вивчати ті способи, за допомогою яких графеми творять "лінгвістичні протиставлення" (*linguistic contrasts*) [38, с. 257]. Наприклад, одна і та ж графема е може бути представлена на графічному рівні за допомогою різних графів E, e, e, e, E тощо. При цьому таке графічне протиставлення не відображає лінгвістичної (семантичної) опозиції; у той же час графічна опозиція диграфів ea – ee віддзеркалює лексичну опозицію sea – see. Більше того, одна і та ж графема може мати як різні інтерпретації, так і різне прочитання [29, с. 121], наприклад, диграф sh у лексемах *school*, *chair*, *champagne* тощо. Підсумовуючи вище аргументовані дефініції, висновуємо, що з метою усунення непорозумінь у функціонуванні вище зазначених лінгвістичних напрямків та використанні відповідних (часто синонімічних) понять, слід чітко розмежовувати їх об'єкт та предмет дослідження. Графічну лінгвістику ми розуміємо як комплексну науку, об'єктом вивчення якої є письмо. Подібно до фонетики, яка розмежовує звук, клас звуків та фонему, графічна лінгвістика відповідно оперує такими одиницями, як граф або знак, клас графів/клас знаків, за допомогою яких позначається графема. Графічна лінгвістика слугує так званим "парасольковим терміном", який об'єднує вище згадані науки, як от графіку, графеміку (та її підгалузі), графетику (та її напрямки). Їх не слід ототожнювати з огляду на те, що всі схарактеризовані вище наукові напрями мають спільний з графічною лінгвістикою об'єкт дослідження – писемне мовлення, однак різняться своїм предметом дослідження.

Розділ I. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць I

Сьогодні писемне мовлення уже не вважають менш вартим наукових розвідок, аніж усне мовлення, оскільки воно фіксує величезну кількість як вербальних, так і невербальних графічних

знаків. Графічні знаки не лише маркують певні одиниці мовлення (букви, склади, слова, словосполучення, речення, абзаци) на різних мовних рівнях, але й визначають нові гібридні форми тексту. Значущість писемного мовлення у сучасному текстотворенні дає підстави уважати його об'єктом нової лінгвістичної науки – графічної лінгвістики. Графічна лінгвістика включає в себе окремі наукові напрями: графіку, графеміку (та її підгалузі), графетику (та її напрямки). Вони різняться предметом дослідження, але мають спільний об'єкт дослідження – письмо. На сучасному етапі постмодерністського текстотворення виокремлюємо окремий мовний рівень – графічний, як такий, що має власні одиниці і власну структуру.

ЛІТЕРАТУРА 1. Амирова Т. А. К истории и теории графемики / Тамара Александровна Амирова. – М.: Наука, 1977. – 193 с. 2. Амирова Т. А. Общелингвистические основания графемики: автореф. дисс. ... доктора филол. наук: спец. 10.02.19 "Теория языка" / Т. А. Амирова. – М., 1981. – 31 с. 3. Амирова Т. А. Функциональная взаимосвязь письменного и звукового языка / Тамара Александровна Амирова. – М.: Наука, 1985. – 286 с. 4. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / Ирина Владимировна Арнольд. – М.: Просвещение, 1990. – 304с. 5. Бабелюк О. А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми: [монографія] / Оксана Андріївна Бабелюк. – Дрогобич: ТзОВ "Вимір", 2009. – 296 с. 6. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика / Ролан Барт ; [сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова ; пер. с фр.]. – М.: Прогресс, 1989 – 616 с. 7. Біленчук П. Д. Криміналістика: [підручник для слухачів вузів, ад'юнктів, викладачів вузів системи МВС України] / П. Д. Біленчук, О. П. Дубовий, М. В. Салтевський, П. Ю. Тимошенко; [за ред. П. Д. Біленчука]. – К.: Атіка, 1998. – 416 с. 8. Бодуен де Куртене И. А. Избранные труды по общему языкознанию [Электронный ресурс] / Иван Александрович Бодуэн де Куртене. – М.: АН СССР, 1963. –Т. 2. – 376 с. – Режим доступа: <http://bookre.org/reader?file=1212711&pg=228>. 9. Большакова Н.Н. Игровая поэтика в литературных сказках Михаэля Энде: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. / Наталья Николаевна Большакова. – Смоленск: 2007. – 222 с. 10. Вашунина И. В. Коммуникативно-функциональные особенности некодифицированных графических средств (на материале немецкого языка): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.14 / И. В. Вашунина. – М., 1995. – 173 с. 11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с. 12. Вялікова О. О. Система графічних засобів і прийомів в американській та українській постмодерністській поезиці (на матеріалі віршованих текстів) / Олена Олександрівна Вялікова. Дис. ...канд. філол. наук: 10.02.15. – К., 2012. – 206 с. 13. Гельб И. Е. Письмо как система знаков / И. Е. Гельб // Введение в языковедение: [хрестоматия] / [сост. А. В. Блинов, И. И. Богатырева, В. П. Мурат, И. П. Рапова]. – М.: Аспект Пресс, 2000. – С. 250–268. 14. Журтова О. А. Роль авторской графики в просодической реализации информационной структуры художественного текста: на материале англоязычной художественной прозы второй половины XX века: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Журтова Ольга Александровна. – М., 2005. – 185 с. 15. Исламова Ф. А. Становление графических и орфографических норм немецкого языка: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" [Электронный ресурс] / Ф. А. Исламова. – Уфа, 2001. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/stanovlenie-graficheskikh-i-orfograficheskikh-norm-nemetskogo-yazyka>. 16. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства / Юрій Олександрович Карпенко. – К.: Вид. центр "Академия", 2006. – С. 166–181.

17. Ковалевська Т. І. Параграфемні засоби як маркери інтонації сучасного англомовного художнього тексту / Т. І. Ковалевська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: "Філологічні науки. Мовознавство". – Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2012. – № 24 (249). – С. 61–64.
18. Кость Г. Від експліцитного до імпліцитного в художньому тексті / Г. Кость // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: "Філологічні науки (мовознавство)": у 4-х ч.: [зб. наук. пр.]. – Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2009. – Вип. 81 (2). – С. 138–142.
19. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: [підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів] / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Вид. центр "Академія", 2001. – 368 с.
20. Крючков Г. Г. Графеміка французької мови [Електронний ресурс] / Г. Г. Крючков // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: "Філологія". – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – Т. 12. – № 1. – С. 121–127. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vknlufil/2009_1/17.pdf.
21. Куликова Е. В. Графические средства как стилистические приемы художественного текста / Е. В. Куликова // Культура народов Причерноморья. – 2001. – № 23. – С. 221–228.
22. Куликова М. Н. Фонографическая стилизация речи: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 "Германские языки" [Электронный ресурс] / М. Н. Куликова. – СПб., 2011. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/fonograficheskaya-stilizatsiya-rechi>.
23. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / Валерія Андріївна Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
24. Макаев Э. А. Понятие давления системы и иерархия языковых единиц / Э. А. Макаев // Вопросы языкознания. – М.: АН СССР, 1962. – № 5. – С. 48–52.
25. Макарук Л. Л. Письмо як ключове поняття прикладних досліджень [Електронний ресурс] / Л. Л. Макарук // Філологічні науки. Мовознавство. – 2009. – № 17. – С. 39–44. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvnu/filolog/2009_17/R1/Makaruk.pdf.
26. Мороховский А. Н. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. – К.: Вища школа, 1984. – 241 с.
27. Рева Н. Засоби графічного оформлення тексту / Н. Рева // Наукові записки. Сер.: "Філологічні науки (мовознавство)". – Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2010. – Вип. 89 (5). – С. 88–92.
28. Рівні мовної структури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Рівні_мовної_структури
29. Сидельникова Л. В. Фонографія та ідеографія французького письма ІХ – початку ХХІ століття: [монографія] / Лариса Вікторівна Сидельникова – К.: Вид. центр КНЛУ, 2012. – 512 с.
30. Сизенко А. С. Функціональні характеристики некодифікованих графічних утворень у сучасному французькому письмі: автореф. дис. ... канд. филол. наук.: спец. 10.02.05 "Романські мови" / А. С. Сизенко. – К., 2008. – 20 с.
31. Солнцев В. М. О понятии уровня языковой системы / В. М. Солнцев // Вопросы языкознания. – М.: АН СССР, 1972. – № 3. – С. 3–19.
32. Станіслав О. В. Функціональні характеристики нелітерних знаків французької орфографії: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.05 "Романські мови" / О. В. Станіслав. – К., 2005. – 20 с.
33. Суховей Д. А. Графика современной русской поэзии: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 [Електронний ресурс] / Дарья Алексеевна Суховей. – СПб., 2008. – 271 с.

Режим доступа: <http://www.levin.rinet.ru/FRIENDS/SUHOVEI/disser/00.html>. 34. Шубина Н. Л. Пунктуация в коммуникативно-прагматическом аспекте и ее место в семиотической системе русского текста: автореф. дисс. ... доктора филол. наук: спец. 10.02.01 "Русский язык" / Н. Л. Шубина. – СПб., 1999. – 455 с. 35. Callahan R. B. Perceptions and Use of Graphic Novels in the Classroom. A Master's Research Project [Электронный ресурс] / Raechel B. Callahan. – Ohio University. – May, 2009. – Режим доступа: <http://www.cehs.ohio.edu/resources/documents/callahan.pdf> 36. Crossland R. A. Graphic Linguistics and its Terminology / R. A. Crossland // Mechanical Translation. – V. 3. – # 1 (July). – 1956. – P. 8–11.

Розділ I. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць I

27

37. Crystal D. Dictionary of Linguistics and Phonetics [Электронный ресурс] / David Crystal. – Oxford: Blackwell Publishing. – 2008. – 560 p. – Режим доступа: http://books.google.com.ua/books?id=3ZPQVuSgDAkC&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. 38. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / David Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 486 p. 39. Daniels P. T. The Study of Writing Systems [Электронный ресурс] / P. T. Daniels // The World's Writing Systems / [ed. P. T. Daniels, W. Bright]. – N. Y.: Oxford University Press, 1996. – P. 1–17. – Режим доступа: <http://mapageweb.umontreal.ca/tuitekj/publications/Tuite-1997-revDanielsBright.pdf>. 40. Derrida J. Of Grammatology [Электронный ресурс] / Jacques Derrida ; [tr. by Gayatri Chakravorty Spivak] – Baltimore: The John Hopkins University Press. – 456 p. – Режим доступа: 41. http://books.google.com.ua/books?id=95ZyM7vujG0C&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. 42. Gelb I. J. A Study of Writing [Электронный ресурс] / Ignace Jay Gelb. – Chicago: University of Chicago Press, 1952. – 312 p. – Режим доступа: <http://www.questia.com/library/528024/a-study-of-writing-the-foundations-of-grammatology>. 43. Gelb I. J. Grammatology and Graphemics / I. J. Gelb // Papers from the Fourth Regional Meeting of Chicago Linguistic Society. – Chicago: University of Chicago Press, 1968. – P. 197–198. 44. Grammatology [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://en.wikipedia.org/wiki/Grammatology> 45. Graphemics [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://en.wikipedia.org/wiki/Graphemics> 46. Graphetics [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://en.wikipedia.org/wiki/Graphetics> 47. Graphology [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://en.wikipedia.org/wiki/Graphology> 48. Hartmann R. K. Dictionary of Lexicography [Электронный ресурс] / R. K. Hartmann, G. James. – Режим доступа: <http://www.amazon.com/Dictionary-Lexicography-R-K-Hartmann/dp/0415141435>. 49. Küster M. W. Geordnetes Weltbild. Die Tradition des alphabetischen Sortierens von der Keilschrift bis zur EDV. Eine Kulturgeschichte / Marc Wilhelm Küster. – Niemeyer: Tübingen, 2006. – 740 p. 50. Law D. "Writing Graphic Novels and Other Forms of Sequential Art" in The Complete Guide to Writing Science Fiction: Volume One—First Contact, eds. Dave A. Law and Darin Park. Calgary, Alberta, Canada: Dragon Moon Press, 2007: 208–216. 51. McCloud S. Understanding Comics: The Invisible Art. Northampton, MA: Tundra Publishing, 1993. – 215 p. 52. Moleti C. A. Graphic Literature: A Blend of Genre, Medium, and Form An International Survey of Graphic Literature [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.irosf.com/q/zine/article/10423> 53. Paleography [Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://en.wikipedia.org/wiki/Paleography> 54. Typography [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://en.wikipedia.org/wiki/Typography> 55. Ulmer G. L. Applied Grammatology: Post(e)-Pedagogy from Jacques Derrida to Joseph Beuys / Gregory L. Ulmer. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1985. – 334 p. 56. Ulmer G. L. Internet Invention: From Literacy to Electracy / Gregory L. Ulmer. – L.: Longman, 2002. – 352 p. 57. Waller R. The Typographic Contribution to Language: Towards a Model of Typographic Genres and Their Underlying Structures: thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy Department of Typography & Graphic Communication [Электронный ресурс] / Waller Robert. – Режим доступа: <http://www.fb10.uni-bremen.de/anglistik/langpro/projects/gem/robwaller.html>.